

POLITICKÉ VEDY / POLITICAL SCIENCES

Časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá / Journal for Political Sciences, Modern History, International Relations, security studies

URL of the journal / URL časopisu: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk>

Author(s) / Autor(i): Tomáš Žipaj
Article / Článok: Šírenie noriem a hodnôt Európskej únie za hranicami európskeho integračného priestoru
Publisher / Vydavateľ: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov – UMB Banská Bystrica / Faculty of Political Sciences and International Relations – UMB Banská Bystrica
DOI: <https://doi.org/10.24040/politickevedy.2023.26.1.39-62>

Recommended form for quotation of the article / Odporúčaná forma citácie článku:

ŽIPAJ, T. 2023. Šírenie noriem a hodnôt Európskej únie za hranicami európskeho integračného priestoru. In *Politické Vedy*. Vol. 26, no. 1, pp. 39-62. ISSN 1335 – 2741. Available at: <https://doi.org/10.24040/politickevedy.2023.26.1.39-62>

By submitting their contribution the author(s) agreed with the publication of the article on the online page of the journal. The publisher was given the author's / authors' permission to publish and distribute the contribution both in printed and online form. Regarding the interest to publish the article or its part in online or printed form, please contact the editorial board of the journal: politicke.vedy@umb.sk.

Poskytnutím svojho príspevku autor(i) súhlasil(i) so zverejnením článku na internetovej stránke časopisu *Politické vedy*. Vydavateľ získal súhlas autora / autorov s publikovaním a distribúciou príspevku v tlačenej i online verzii. V prípade záujmu publikovať článok alebo jeho časť v online i tlačenej podobe, kontaktujte redakčnú radu časopisu: politicke.vedy@umb.sk.

Journal *Politické vedy* is provided under the conditions of Creative Commons Attribution 4.0 International CC BY 4.0. / Časopis *Politické vedy* je publikovaný na základe podmienok Creative Commons Attribution 4.0 International CC BY 4.0.

ŠÍRENIE NORIEM A HODNÔT EURÓPSKEJ ÚNIE ZA HRANICAMI EURÓPSKEHO INTEGRAČNÉHO PRIESTORU

SPREADING THE STANDARDS AND VALUES OF THE EUROPEAN UNION BEYOND THE BORDERS OF THE EUROPEAN INTEGRATION AREA

Tomáš Žipaj*

ABSTRACT

The globalizing world has forced various actors to look beyond their borders and establish relationships with other actors, in order to reflect the current demands of society. The European Union (EU) was able to reflect on this situation very effectively, since the impact of the European integration process does not end only at the external borders of its member states. The main objective of the article was to define the European Union as an important geopolitical actor that can effectively spread its values and norms across the entire political map of the world. The scope of the EU's external impact beyond the borders of the European integration area was identified through the theoretical approaches of inter-regionalism and External Governance. The author analysed how the EU can spread values and standards towards selected groups of actors, namely candidate countries, countries of EU neighbourhood and other regional integration organizations. The emphasis was not only on the process of how the EU can spread its norms and values, but also on how they are accepted by the affected actors. The large scale and institutionalized form of the EU's external impact documents the effort to actively act beyond its external borders. The spread of values and norms towards external actors contributes to the strengthening of the geopolitical position, where the EU represents an actor with a wide global reach. In addition, the article offered a prognosis of which actors will likely be exposed to stronger external influence from the EU in the coming years.

Key words: European Union, External Governance, Inter-regionalism, Candidate Countries, European Neighbourhood Policy, Regional Integration Organizations

* Mgr. Tomáš Žipaj pôsobí ako interný doktorand na Katedre medzinárodných vzťahov a diplomacie, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika. e-mail: tomas.zipaj@umb.sk.

Úvod

V samotných začiatkoch európskeho integračného procesu prebiehala integrácia výlučne smerom do vnútra integračného priestoru, vtedajšie členské štáty sa prioritne zameriavali na prelomenie ekonomických bariér prostredníctvom masívnych medzištátnych interakcií. Sektora zahraničnej politiky sa integrácia nepatrne dotkla až koncom 80-tych rokov, kedy na základe prijatia Jednotného európskeho aktu došlo k ustanoveniu Európskej politickej spolupráce, tam však ešte absentovalo hlbšie legislatívne a inštitucionálne ukotvenie. Po etablovaní EÚ, v roku 1993, sa vonkajšia činnosť stala jedným zo základných pilierov, čím bolo možné dokumentovať ambíciu aktérov integračného priestoru aktívne vystupovať aj za jeho hranicami, kedy už bolo nutné reflektovať silnejúce globalizačné procesy. Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika predstavuje jedinečný koncept, prostredníctvom ktorého vystupuje 27 členských štátov jednotne, s cieľom ochrany spoločných hodnôt, udržania mierového spolunažívania, ako aj posilnenia stupňa nadregionálnej bezpečnosti.

Postupom času došlo k rozvoju konceptu, kedy bolo zdôrazňované postavenie EÚ ako silného geopolitického aktéra, ktorého cieľom je akcent na vonkajšie pôsobenie voči tretím aktérom. Práve rozvoj spomenutého konceptu viedol k aktuálne najväčšej sile EÚ smerom navonok, keďže tá spočíva v inštitucionálnom procese šírenia noriem a prenosu jej politik mimo hraníc únie, kedy EÚ vystupuje ako globálna politická autorita, ktorá stanovuje na centrálnej úrovni koordinované postupy voči ostatným aktérom. Šírenie noriem a hodnôt voči vonkajšiemu prostrediu smeruje k veľkému množstvu aktérov, tí sú rozmiestnení naprieč celou politickou mapou sveta. Aktéri, na ktorých je šírenie noriem a hodnôt realizované, spadajú buď pod sféru vplyvu EÚ, kedy zastupujú jednotlivé vytipované regióny (skupiny štátov), prípadne ide o aktérov, ktorí s EÚ nadviazali interakcie a zosúladujú svoje pravidlá s tými európskymi, s cieľom zisku istého druhu výhody. Na jednej strane sa na základe rozdielnosti typu aktérov líšia aj konkrétne princípy a mechanizmy ich šírenia, na strane druhej, od konkrétneho zaradenia aktéra závisí efektívnosť ich prijímania, čo len dokumentuje prítomnú rozmanitosť. Nadnárodné štruktúry sú tak nútene k jednotlivých aktérom čo najindividuálnejšie, s cieľom čo najviac zefektívniť export noriem a hodnôt za vonkajšími hranicami európskeho integračného priestoru.

Vychádzajúc z vyššie uvedeného, je cieľom štúdie ukotvenie Európskej únie ako významného geopolitického aktéra, ktorý dokáže efektívne šíriť svoje

hodnoty a normy naprieč celou politickou mapou sveta. Skúmaním šírenia hodnôt a noriem EÚ navonok je nutné sa zaoberať z hľadiska rozsahu fenoménu, keďže samotná EÚ sa svojim globálnym pôsobením snaží konkurovať silným štátnym aktérom, akými sú USA a Čínska ľudová republika, s ktorými je spoločne radená medzi aktuálne globálne mocnosti. V súčasnosti, v rámci dynamického globálneho politického priestoru sa EÚ pokúša zastávať status aktéra, ktorého pozícia je stabilná a jeho vonkajšie pôsobenie odráža požiadavky globalizovaného sveta.

Rozsah vonkajšieho pôsobenia EÚ za hranicami európskeho integračného priestoru je identifikovaný prostredníctvom teoretických východísk interregionalizmu a vonkajšej europeizácie. Štúdia bližšie objasňuje šírenie noriem a hodnôt na konkrétnych vytipovaných skupinách aktérov, ich následné prijímanie zo strany dotknutých aktérov, na čo nadväzuje prognóza vývoja tohto fenoménu do nasledujúcich rokov.

1. Vybrané teoretické východiská k štúdiu šírenia hodnôt a noriem Európskej únie

Šírenie noriem a hodnôt EÚ za hranice európskeho integračného priestoru je možné realizovať len vďaka intenzívnym interakciám EÚ s ostatnými aktérmi. EÚ ako geopolitická autorita ustanovuje koordinované postupy pôsobenia voči týmto aktérom, pričom je nutné zohľadňovať rozdielne princípy a mechanizmy šírenia v závislosti od úrovne interakcií a rozdielneho geografického usporiadania. Práve k lepšiemu pochopeniu tohto komplikovaného fenoménu poslúžia teoretické východiská v podobe vonkajšej europeizácie a interregionalizmu.

1.1 Vonkajšia europeizácia

Europeizácia patrí k najnovším fenoménom v rámci štúdií európskej integrácie, ktorého cieľom je objasňovanie procesu kontinuálnej transformácie európskeho integračného priestoru a jeho obyvateľov. V základnom ponímaní sa štúdiom europeizácie sústreďujú na vzájomný vzťah medzi nadnárodnými štruktúrami a členskými štátmi, primárne na stav, ako sa jednotlivé integračné elementy vzájomne ovplyvňujú. Zostupný „*top-down*“ proces má za úlohu preorientovať smer a tvar politiky na úrovni členských štátov do takej miery, aby sa politika nadnárodnej úrovne efektívne implementovala do základného rámcovania národných politík. Vzostupný „*bottom-up*“ proces prispieva k tvorbe a formovaniu nadnárodnej politiky, kedy sú európske štruktúry ovplyvňované

krokmi realizovanými z úrovne členských štátov. (Olsen, 2016; Rýsová a kol., 2018)

Fenomén europeizácie ako problematika zaoberajúca sa transformáciou európskeho integračného priestoru však nekončí na vonkajších hraniciach členských štátov. Vonkajšie pôsobenie EÚ je prítomné vo všetkých kútoch sveta. Šírenie hodnôt a noriem mimo hraníc EÚ sa úzko spája s fenoménom „*External governance*“, práve ten sa zvykne označovať aj ako vonkajšia europeizácia. Termín „*vonkajšia europeizácia*“ označuje inštitucionálny proces šírenia noriem, hodnôt a prenosu politík mimo hraníc únie, kedy dochádza k centrálnemu stanoveniu koordinovaných postupov voči vytipovaným aktérom. (Rosamond, 2005; Lavenex, Schimmelfennig, 2009)

Pre EÚ, ako regionálne integračné zoskupenie skladajúce sa zo systémov liberálnych demokracií je jej vonkajšie pôsobenie realizované prostredníctvom multilateralizmu, rozšíreného regionalizmu, špecifickosti budovania nadnárodnej integrácie, dodržiavania stanovených regulačných systémov, účasti na nadnárodných trhoch, rovnako aj prostredníctvom demokratického konštitucionalizmu. (Rosamond, 2005)

Procesy vonkajšej europeizácie vychádzajú z troch esenciálnych princípov, od tých sa priamo odvíja stanovovanie jednotlivých postupov, ktoré smerujú z nadnárodnej úrovne EÚ voči externým aktérom. Prvým z nich je princíp regionálnej integrácie. Na úrovni globálneho politického priestoru sa EÚ pokúša reprodukovať svoj úspešný model intenzívneho multilateralizmu, a to prostredníctvom posilnenia ostatných demokraticky pôsobiacich medzinárodných zoskupení. Princíp regionálnej integrácie vychádza z predpokladu o vysokej dôležitosti regionálnej hospodárskej integrácie, ako aj z podpory regionálnych integračných zoskupení. Práve tie predstavujú ideálnu platformu pre udržiavanie mieru a budovanie blahobytu vo všetkých častiach sveta. EÚ zriadila množstvo dohôd a fór s regionálnymi zoskupeniami naprieč celej politickej mapy, čo dospelo až k vzniku agendy určenej výhradne pre podporu medziregionálnej spolupráce. Pôsobenie EÚ je citelné od bezprostredných susedov rozprestierajúcich sa na Balkánskom polostrove a v regióne Stredomoria, až po vzdialených aktérov v oblastiach centrálnej Afriky, juhovýchodnej Ázie a Latinskej Ameriky. (Lavenex, Schimmelfennig; 2009 ;Lavenex, 2004)

Druhý princíp vonkajšieho pôsobenia je vystavaný na vytvorení a regulácii nadnárodných trhov. V rámci tohto princípu sa EÚ pokúša propagovať svoj neoliberálny ekonomický model, ktorý vychádza zo skúsenosti budovania

vysokého stupňa ekonomickej integrácie, ako aj silnej hospodárskej liberalizácie. EÚ sa navonok pokúša o šírenie riadeného regulačného rámca pre liberálne fungujúce trhy pomocou propagácie vlastného modelu jednotného trhu, ktorý je unikátnym príkladom stierania ekonomických bariér medzi integrujúcimi štátnymi aktérmi. (Rudolff, Laurer, 2016; Lavenex, 2004)

Tretí princíp vychádza z podpory dodržiavania ľudských práv, presadzovania princípov právneho štátu a základných princípov demokracie. Vymenované normy sú považované za ústavné princípy modernej európskej integrácie, tie sú automaticky premietané aj do prístupových kritérií pre kandidátov na členstvo. Od polovice 90-tych rokov je súčasťou bilaterálnych a multilaterálnych zmlúv špeciálna doložka o dodržiavaní ľudských práv, ktorá v prípadoch vyhodnotenia závažného porušovania predpokladá pozastavenie spolupráce s tretími aktérmi, rovnako tak môže byť pozastavený prístupový proces kandidátov na členstvo. (Lavenex, Schimmelfennig, 2010; Lavenex, 2004; Hackenesch, 2016)

Mechanizmy, ktorými je vonkajšia europeizácia realizovaná, sa najčastejšie kategorizujú ako priame a nepriame. Medzi priame mechanizmy vonkajšej europeizácie sú zaradené tie, v ktorých EÚ pôsobí proaktívne, kedy dochádza priamo k manipulácii stimulov a kalkulácii výnosov voči tretím aktérom. Medzi nepriame mechanizmy sú zaradené tie, v rámci ktorých interakcie EÚ spoločne s externými aktérmi vyvolajú prvotne nezamýšľané vonkajšie účinky, tí vnímajú EÚ ako globálnu inštitucionálnu autoritu s vysokým stupňom atraktivity vnútorných procesov.

Podmienenosť¹ je kategorizovaná ako priamy mechanizmus vonkajšej europeizácie, podmienenosť je založená na manipulácii s výpočtami nákladov a prínosov pre celé integračné zoskupenie. V rámci podmienenosti EÚ ustanoví svoje hodnoty a normy ako konkrétne podmienky, ktoré musia externí aktéri naplniť na to, aby sa mohli stať členmi zoskupenia, získali určitý stupeň výhody, prípadne aby sa vyhli uvaleniu sankcií. V praxi sa najčastejšie stretávame s využívaním pozitívnej podmienenosti, kedy sa namiesto pozastavenia procesu, prípadne sankcionovania vyčkáva, pokým nepríde k naplneniu ustanovených podmienok. Účinnosť podmienenosti je priamo závislá od rozsahu zisku a dôveryhodnosti, a to medzi EÚ a dotknutými aktérmi nachádzajúcimi sa v jej blízkosti. (Lavenex, Schimmelfennig, 2010; Lavenex, 2004; Hackenesch, 2016)

Socializácia je rovnako kategorizovaná ako priamy mechanizmus šírenia hodnôt a noriem, socializačný mechanizmus prioritne stavia na logike

¹ Angl. Conditionality

primeranosti. Socializácia je charakteristická vonkajším pôsobením, prostredníctvom presvedčania externých aktérov o kvalitách európskych myšlienok a ustanovených noriem. Základ socializácie už nevychádza len z premisy nákladov a výhod², EÚ sa pokúša dotknutých aktérov učiť zásadám a pravidlám svojich interných modelov riadenia. Externí aktéri prijímajú pravidlá iba ak sú presvedčení o ich legitimitě a výhodnosti, rovnako musia EÚ považovať za dôveryhodnú autoritu. Socializačný efekt je pravdepodobnejší, pokiaľ sa aktéri nachádzajú v neistom prostredí, stotožňujú sa s praktikami EÚ, čo zvyšuje podporu ich úsilia začleniť sa do „Európy“. (Lavenex, Schimmelfennig, 2010; Lavenex, 2004; Hackenesch, 2016)

Externalizácia³ funguje ako nepriamy mechanizmus vonkajšieho pôsobenia, keďže nedochádza k proaktívnemu šíreniu hodnôt a noriem, externí aktéri prijímajú pravidlá a riadia sa nimi, pretože ich ignorovanie by viedlo k istým stratám, nie však ku konkrétnym sankciám. Účinky externalizácie sa zvyšujú s veľkosťou podielu trhu EÚ a silou jej regulačných inštitúcií. Čím vyšší je u aktérov podiel prepojenia vybraných sektorov s EÚ, tým viac sú vystavení tlaku na nevyhnutnú europeizáciu. Ako príklad možno uviesť ekonomicky vyspelé štáty, ktoré sú vysoko prepojené s ekonomikami členských štátov, na základe čoho modifikujú svoje vnútorné pravidlá tak, aby boli zlučiteľné s pravidlami vnútorného trhu EÚ. (Bach, 2007; Lavenex, Schimmelfennig, 2009)

Imitácia prebieha rovnako bez proaktívnej úlohy EÚ, kedy EÚ slúži ako modelový vzor, ktorý sa snažia rozliční aktéri napodobniť. Subjekty napodobňujú EÚ, pretože uznávajú jej pravidlá a politiky ako vhodné nástroje pre riešenie svojich domácich problémov. Imitácia sa najčastejšie objavuje v situáciách, kedy má európsky integračný model vplyv na budovanie regionálnych inštitúcií a hospodárskej integrácie, a to vo viacerých častiach sveta. EÚ ako subjekt priamo nepodporoval, ani nestojí za založením žiadnych regionálnych integračných zoskupení, tie EÚ dobrovoľne napodobňujú, inšpirujú sa procesmi, ktoré v EÚ už úspešne prebehli. (Börzel, Risse, 2009; Cameron, 2010)

1.2 Interregionalizmus

Vznik interregionalizmu je spájaný s reakciou na stret medzi regionalizmom a globalizačnými procesmi, keďže si globálne prepojený multipolárny svet vyžadoval nové prístupy k skúmaniu medziregionalnej spolupráce, ktoré by boli

² Angl. Cost-benefit premise

³ Angl. Externalization

schopné odraziť aktuálne požiadavky jednotlivých aktérov. Aktuálne však absentuje jednotne uznávaná definícia, ako aj konkrétne vymedzenie termínu interregionalizmus, to vychádza zo stavu, kedy je interregionalizmus považovaný za multidimenzionálny jav a do istej miery stále sa rozvíjajúci as fenomén. Esenciálna, všeobecne uznávaná definícia bola tá od R. Rollofa, ktorý vymedzil interregionalizmus ako „*proces rozširujúcich a prehlbujúcich sa politických, ekonomických a spoločenských interakcií medzi regiónmi.*“ (Roloff, 2005, s. 18) V širšom slova zmysle tak dochádzalo k interregionalizmu vždy, ak došlo k etablovaniu istého formálneho vzťahu medzi dvoma regiónmi. (Roloff, 2005)

V modernejšom ponímaní možno hovoriť o interregionalizme v situáciách, kedy dochádza k interakciám regiónu s iným aktérom, nemusí ísť striktno o interakcie medzi dvoma regiónmi. Pri efektívnych medziregionálnych interakciách automaticky dochádza k vytváraniu inštitucionálnych vzťahov, tie je nutné udržiavať všetkými dotknutými stranami. Interregionalizmus tak primárne vychádza z motívu posilňovania viacstrannej spolupráce, na základe prepojenia jednotlivých aktérov s regiónmi, prípadne regiónov navzájom, a to v kľúčových sektoroch spolupráce. (Söderbaum a kol., 2014)

Nutné je zamerať sa aj na funkcie, ktoré môžu jednotlivé interregionálne väzby vykazovať. S bezpečnostným a vojenským rozmerom súvisí predovšetkým funkcia vyvážania moci, ktorá je však pre väčšinu štátov považovaná za veľmi citlivú oblasť. Za prijateľnejšiu sa považuje funkcia inštitucionálneho vyvážania noriem, tá je realizovaná bez silového kontextu, vychádza predovšetkým z politických a ekonomických aktivít. Práve v oblasti inštitucionálneho vyvážania hodnôt a noriem je dominantným aktérom EÚ. S interregionalizmom súvisí aj funkcia vytvárania spoločných inštitúcií, čo je pozorované veľmi zriedkavo, a to z dôvodu vysokých nákladov na ich kreovanie a následné udržiavanie ich chodu. Menej nákladná je funkcia regionalizácie a nastavenia agendy, kedy dochádza k zriaďovaniu interregionálnych fór, tie slúžia ako platforma na vyjednávanie a odbúravanie možných bariér medzi interagujúcimi aktérmi. Funkcia rozvoja a stability je spájaná s menej rozvinutými regiónmi, pretože tie ochotne nadväzujú spoluprácu so silnejšími aktérmi, s cieľom stabilizácie domácej situácie a urýchlenia potrebných zmien. (Ambler, 2014)

V podmienkach EÚ je interregionalizmus považovaný za progresívnu dimenziu sektora vonkajšej činnosti. Medziregionálne interakcie využíva EÚ ako efektívny nástroj pre podporu systému založeného na mierových vzťahoch, multilaterálnej spolupráci, ako aj dodržiavaní základných princípov ochrany

ľudských práv, demokracie a právneho štátu. Práve interregionalizmus ponúka priestor pre legitimizáciu európskeho integračného priestoru, rovnako tak prostredníctvom medziregionálnych väzieb dokáže EÚ legitimizovať svoju pozíciu významného geopolitického aktéra. Práve medziregionálne pôsobenie poskytuje platformu pre efektívne presadzovanie záujmov EÚ voči vybraným aktérom naprieč celou politickou mapou, kedy EÚ využíva svoje dominantné postavenie, predovšetkým v politickej a ekonomickej dimenzii pôsobenia. (Benešová, 2010)

Ako bolo vyššie predstavené, rozširujúca sa sieť medziregionálnych vzťahov sa aktuálne vyskytuje v širokej škále prejavov. S cieľom kategorizovať existujúce prejavy interregionalizmu EÚ je možné rozlišovať tri základné úrovne:

- 1) vzťahy medzi jednotlivými integračnými regionálnymi zoskupeniami – EÚ↔ASEAN, či EÚ↔Africká únia;
- 2) hybridná úroveň – zastrešuje vzťah medzi EÚ a medzinárodnými organizáciami, rovnako aj členmi týchto organizácií, ktorých EÚ vníma ako kľúčových ekonomických a politických partnerov;
- 3) kvázi-interregionalizmus – vzťahy medzi EÚ a vybranými skupinami štátnych aktérov nachádzajúcich sa v jej bezprostrednej blízkosti, ktorí priamo spadajú pod sféru priameho záujmu.

EÚ udržiava medziregionálne vzťahy s viacerými regionálnymi integračnými zoskupeniami v diferencovaných regiónoch sveta. Úroveň interkácií medzi EÚ a jednotlivými zoskupeniami sa líši pri každom z nich, keďže sa vychádza z identifikácie záujmov a potrieb oboch dotknutých strán. Medziregionálna spolupráca medzi EÚ a integračnými zoskupeniami je prioritne zameraná na obchod, rozvoj a sociálno-kultúrne aktivity. EÚ úzko spolupracuje s Africkou úniou a združením ASEAN⁴, rovnako má svoje záujmy aj v priestore Latinskej Ameriky, kde interaguje so združeniami MERCOSUR⁵ a CAN⁶. Hybridný interregionalizmus sa zameriava na ekonomicky vyspelé a demokraticky orientované štáty, ktoré združuje organizácia OECD⁷. (Doidge, 2014; Cameron, 2010)

K vzájomným interakciám dochádza z dôvodu vysokej prepojenosti

⁴ Association of Southeast Asian Nations – Združenie národov juhovýchodnej Ázie

⁵ Mercado Común del Sur – Spoločný trh juhu

⁶ Comunidad Andina – Andské spoločenstvo

⁷ Organisation for Economic Cooperation and Development – Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj

ekonomík, v najvyššom stupni spolupráce dochádza k etablovaniu obchodných dohôd. Na linke kvázi-interregionalizmu pôsobí EÚ ako aktér s dominantným postavením v rámci širšieho politického regiónu, kedy dochádza k masívnym interakciám so štátmi nachádzajúcimi sa v bezprostrednej blízkosti a tie sú začlenené do oblastí záujmu v rámci vonkajších vzťahov. Aktérov pod primárnou sférou záujmu EÚ možno kategorizovať do dvoch základných skupín, a to na kandidátske štáty a štáty susedstva. (Sedelmaier, 2005; Kratochvíl a kol., 2006)

2. Fenomén šírenia noriem a hodnôt Európskej únie za hranicami európskeho integračného priestoru voči vybraným skupinám aktérov

Ako je uvedené v prvej časti, EÚ interaguje s veľkým množstvom aktérov, ktorí sa nachádzajú v odlišnom prostredí. Z tohto dôvodu šírenie hodnôt a noriem za hranicami integračného priestoru neprebíha jednotne. Obsah a mechanizmy šírenia hodnôt a noriem sa líšia v závislosti od regiónov, štátov, organizácií a konkrétnych záujmov EÚ v jednotlivých sektoroch. Pre lepšie porozumenie bude problematika šírenia noriem a hodnôt EÚ priblížená na štyroch skupinách aktérov, a to kandidátskych štátoch na členstvo, štátoch susedstva, regionálnych integračných zoskupeniach a členských štátoch medzinárodnej organizácie OECD. Tieto štyri skupiny najlepšie ilustrujú východiská ohľadom medziregionálnych prepojení, princípov, mechanizmov a dimenzií šírenia európskych hodnôt a noriem, naprieč rozličnými typov aktérov, rozdielných geografických regiónov, ako aj sektorových záujmov.

1.3 Šírenie hodnôt a noriem zo strany Európskej únie

Interakcie EÚ s kandidátmi na členstvo predstavujú najvýraznejší príklad hlbokej europeizácie odohrávajúcej sa za hranicami európskeho integračného priestoru. EÚ udáva presné podmienky, tie musia kandidátske štáty naplniť, aby dosiahli požadovaný cieľ v podobe zisku členského statusu. Interakcie medzi EÚ a kandidátskymi štátmi prebiehajú predovšetkým prostredníctvom zdieľania spoločných noriem a hodnôt, pričom samotné štáty v tejto oblasti interagujú iba s regiónom EÚ, nie sami medzi sebou. Hlavné činnosti EÚ spočívajú v stanovovaní konkrétnych podmienok pre členstvo, monitorovaní pokroku kandidátov v oblasti dodržiavania predpisov, s čím v súlade stanovuje EÚ ďalšie postupy vonkajšieho pôsobenia. Vzájomná závislosť vo vzťahu medzi kandidátmi na členstvo a EÚ je vysoko asymetrická v prospech EÚ, pretože sila kandidátov

nie je pre EÚ tak atraktívna, ako je jednotný trh atraktívny pre kandidátov. Z dôvodu výraznej asymetrie si EÚ môže dovoliť stanoviť náročné vstupné podmienky, pričom pri ich nenaplnení je možné takýto prístupový proces kedykoľvek pozastaviť. (Sedelmeier, 2005)

Normy a hodnoty prenášané priamo na kandidátske štáty možno rozdeliť do troch základných kategórií, tie sú odrazené v legislatívnych, ekonomických a politických kritériách. Najdôležitejšie spomedzi nich sú legislatívne kritériá, kedy sa pravidlá a normy EÚ premietajú do právnych poriadkov kandidátskych štátov tak, aby došlo k plnému zosúladieniu právnych noriem ešte pred vstupom štátu do EÚ. Legislatívne prostredie kandidátov musí byť schopné implementovať všetky právne predpisy nadnárodnej úrovne, keďže po vstupe do EÚ sa stáva automaticky európske právo pre všetky členské štáty tým primárnym. Normy sú prenášané aj prostredníctvom ekonomických kritérií, kedy EÚ od kandidátov vyžaduje fungujúce trhové hospodárstvo a dostatočnú konkurencieschopnosť. EÚ vyžaduje od kandidátov makroekonomickú stabilitu, cenovú konkurencieschopnosť, správne fungovanie trhu práce, spravodlivú hospodársku súťaž, ako aj zvyšovanie investícií do vzdelania, výskumu a inovácií. (Labastie, Wright, 2022; Lavenex, Schimmelfennig, 2010) Pred samotným začatím prístupových rokovaní s potenciálnymi kandidátmi sa EÚ zameriava na všeobecné zásady európskej správy vecí verejných, najmä na zosúladienie politických kritérií. Dodržiavanie demokratických princípov, existencia právneho štátu a dodržiavania ľudských práv sú základnými hodnotami ukotvenými v Zmluve o Európskej únii, čo robí z týchto noriem primárne politické kritériá oprávnenosti na členstvo. (Zmluva o Európskej únii, 1992)

Možno tvrdiť, že pri koncepte podmienenosti v rámci prístupových rokovaní neexistuje žiadna otvorenosť, podstatným dôvodom je fakt, že normy a hodnoty EÚ sú jasne stanovené ako podmienky, pričom sa len vyčkáva, kedy a či vôbec dôjde k ich naplneniu. Zo strany kandidáta na členstvo nie je možné ich nijako modifikovať, pred vstupom do EÚ je nutné kompletne uzatvoriť všetky negociačné kapitoly.

Interakcie medzi EÚ a regiónom susedstva sú postavené na socializačnom mechanizme, kedy sú účinky vonkajšieho pôsobenia do istej miery oslabené, no aj napriek tomu dochádza medzi EÚ a štátmi susedstva k inštitucionalizovanému šíreniu európskych noriem a hodnôt. Interakcie medzi EÚ a susednými štátmi sa premietli do etablovania Európskej susedskej politiky⁸ (ENP), tá bola zavedená v

⁸ Angl. European Neighbourhood Policy

čase jej masívneho rozšírenia v roku 2004 s cieľom rozšírenia a posilnenia vzťahov medzi EÚ a susednými štátmi, ktoré však neboli primárne považované za kandidátov na členstvo. Pôvodný návrh zahŕňal východoeurópske susedné štáty rozšírenej EÚ, postupne sa však projekt ENP rozšíril na partnerské krajiny Blízkeho východu, Stredomoria a severnej Afriky, neskôr sa rozšíril aj na územie južného Kaukazu, čím je aktuálne pokrytá celá oblasť spadajúca do „susedstva“ EÚ. (Carmona, Jongberg, Trapouzanlis, 2021)

ENP sa v zásade zakladá na podobnom medziregionálnom koncepte šírenia európskych hodnôt a noriem, ako tomu je pri politike prístúpenia pre kandidátske štáty. Zatiaľ čo prístúpenie zaväzuje potenciálnych členov, aby prijali všetky stanovené hodnoty a normy, ENP umožňuje flexibilitu, ktorú môžu využívať obe strany, aby sa vyhli nákladným povinnostiam. Spolupráca je realizovaná len v sektoroch, ktoré sú výhodné pre obe zúčastnené strany, socializačný mechanizmus silnie priamo so vzájomnou závislosťou. Rovnako sa môže zdať, že ENP kopíruje podmienky prístúpenia k EÚ, pretože sa využívajú taktiež postupy plánovania, rovnako dochádza k podávaniu správ podobným tým, ktoré sa uplatňujú v prípade kandidátskych štátov. Zásadný rozdiel však činia podmienky účinného dopadu šírenia hodnôt a noriem, tam je rezonancia jednoznačne slabšia, než je tomu v prípade kandidátov na členstvo. (Wesseling, Boschma, 2016; Kratochvíl a kol., 2006)

Prostredníctvom ENP ponúka EÚ svojim susedným štátom privilegovaný vzťah založený na spoločnom záväzku zdieľania totožných hodnôt, akými je dodržiavanie ľudských práv, zásad trhového hospodárstva, dobrej správy vecí verejných, princípov právneho štátu, ako aj dlhodobu udržateľného rozvoja. Súčasťou ENP je aj hlbšia hospodárska integrácia a spoločná politická koordinácia prostredníctvom prijatia hodnôt a noriem EÚ. Hĺbka vzťahu a intenzita interakcií tak záleží od faktu, do akej miery je možné dosiahnuť zosúladenie hodnôt a noriem z pohľadu oboch dotknutých strán. Z tohto hľadiska sa zvyknú pravidlá EÚ presadzovať v rámci rokovaní o ENP tak, aby slúžili ako dlhodobé referenčné body pre politické procesy, nenastavujú sa iba na základe aktuálnej situácie. V praxi sa stretávame so situáciami, kedy v štátoch, kde prebieha vyššia miera socializácie a identifikácie s EÚ a rezonancia pravidiel je dostatočne silná, zvykne bývať slabá v jeho susedných regiónoch, čo môže vyvolávať otázky o miere účinku šírenia hodnôt a noriem v rámci projektu ENP. (EU Neighbours; Hackenesch, 2016; Lavenex, Schimmelfennig, 2010)

Na základe úrovne hybridného interregionalizmu vykazuje EÚ prostredníctvom členských štátov interakcie aj na pôde medzinárodných

organizácií, kde sa snaží presadzovať svoje hodnoty a normy počas zložitých medzištátnych vyjednávaní. Okrem úrovne medzinárodnej organizácie následne EÚ ako celok interaguje samostatne aj s členskými štátmi medzinárodných organizácií. Na ilustráciu tejto roviny šírenia hodnôt a noriem bola zvolená Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj, spoločne s vybranými členskými štátmi zoskupenia. V rámci mnohostranných rokovaní na pôde medzinárodných organizácií je dôležitá ekonomická a politická sila aktérov. (Lavenex, 2011; Hackenesch, 2016) Čistá veľkosť EÚ ako silného jednotného trhu alebo poskytovateľa rozvojovej pomoci, ako aj počet účastníkov a hlasov, jej môžu poskytnúť určitý stupeň vplyvu, ktorý je potrebný pri presadzovaní noriem a hodnôt, a to aj na úrovni medzinárodnej organizácie.

V rámci OECD je pre EÚ veľkou výhodou fakt, že z 38 členských štátov OECD, je až 22 členských štátov EÚ, absentujú iba Malta, Cyprus, Bulharsko, Rumunsko a Chorvátsko. (OECDa) Z tohto dôvodu môže EÚ ľahšie šíriť svoje hodnoty a normy na pôde OECD, keďže viac ako polovica členských štátov spadá aj do štruktúr EÚ. V rámci medzištátnych rokovaní na pôde OECD sa snažia členské štáty EÚ priamo pretláčať európske normy a hodnoty do väčšiny aktov, k dodržiavaniu ktorých sa zaviazu všetci členovia zoskupenia. Presadzovanie hodnôt zo strany EÚ sa týka predovšetkým environmentálneho sektora, kedy členské štáty EÚ tlačia na to, aby sa pri prijímaní spoločných rozhodnutí bral ohľad na problematiku ochrany životného prostredia. Šírenie noriem je na tejto úrovni z väčšej časti zamerané na ekonomickú rovinu, čo sa odráža na stave, kedy členské štáty EÚ presadzujú svoje základné ekonomicky orientované normy ohľadom trhového hospodárstva a zvyšovania konkurencieschopnosti. (Kaddous, 2015)

Čo sa týka členských štátov OECD, tie predstavujú zväčša demokratické, vysoko industrializované a trhovo orientované ekonomiky. Z vyššie uvedených dôvodov sú členovia OECD oveľa menej závislí od jednotného trhu, než je tomu v štátoch v blízkosti EÚ, rovnako tak ležia tieto štáty za hranicou stability, ktorú sa EÚ snaží vytvoriť vo svojom okolí. Regulačné právomoci EÚ sú postavené v tomto modeli šírenia na liberalizácii a posilnení trhu, tie poskytujú prostriedky na stále väčšie formovanie medzinárodných noriem, ktoré sa uplatňujú v rámci jednotlivých prijatých aktov a pri procese vyjednaní dohôd. (OECDb; Bach, 2007)

S členskými štátmi OECD, samozrejme okrem členov EÚ, má EÚ ambíciu uzatvárať dvojstranné obchodné dohody. Politiku obchodných dohôd využíva EÚ ako efektívny nástroj na presadzovanie svojich hodnôt a noriem, od ochrany

ľudských práv a demokracie, až po ochranu životného prostredia a zabezpečenie dostatočných sociálnych práv. EÚ presadzuje v rámci obchodných dohôd predovšetkým boj proti diskriminácii s cieľom, aby štáty nemohli diskriminovať svojich obchodných partnerov, rovnako by sa malo s domácim a dovezeným tovarom zaobchádzať bez akýchkoľvek rozdielov. EÚ dbá na to, aby boli zachované všetky pravidlá spravodlivej hospodárskej súťaže, pričom tieto druhy dohôd by mali priniesť vyšší stupeň predvídateľnosti na oboch vyjednávacích stranách. (Európska rada/ Rada EÚ)

Interakcie EÚ s ostatnými regionálnymi integračnými zoskupeniami sú vykonávané po prvotnej, teda klasickej linke interregionalizmu, kedy dochádza k interakciám regiónu s regiónom. V tomto smere vykonáva EÚ interakcie so svojimi náprotivkami, v podobe regionálnych integračných zoskupení, pričom nadviazanie inštitucionálnych vzťahov a udržiavanie politických dialógov sa javí ako veľmi účinný nástroj na šírenie európskych noriem a hodnôt, a to naprieč všetkých kontinentov.

Interakcie Európskej únie, spoločne s ostatnými regionálnymi integračnými zoskupeniami, sú realizované predovšetkým prostredníctvom politických dialógov. Politické dialógy sa zväčša uskutočňujú na príslušnej ministerskej úrovni, prípadne na úrovni pracovných skupín, menej zriedkavé sú na tejto úrovni summity, kde sa účastia politickí lídri. EÚ zvykne na tento účel využívať aj inštitút delegácií EÚ⁹, prípadne úrad špeciálnych predstaviteľov, s cieľom posilnenia inštitucionalizovaných vzťahov. Spolupráca EÚ s ostatnými integračnými zoskupeniami sa zameriava predovšetkým na oblasti, akými sú ekonomika a udržateľný rozvoj. Rovnako dôležitá je aj dimenzia sociálno-kultúrnej spolupráce, s akcentom na dodržiavanie ľudských práv, demokracie a princípov právneho štátu. (Doidge, 2014)

Ako najviac inštitucionalizované sa javí vyvážanie európskych hodnôt a noriem voči zoskupeniu ASEAN, keďže zahŕňa politickú, ekonomickú, ako aj sociálno-kultúrnu rovinu. (Delegation of the European Union, 2016) S cieľom zaistenia rozvoja a stability vyváža EÚ svoje normy a hodnoty do priestoru Africkej únie. Interregionalizmus medzi EÚ a Africkou úniou vychádza ešte z „Partnerstva EÚ-Afrika“, to bolo založené v roku 2000 na summite v Káhire. (African Union) V priestore južnej Ameriky, v rámci zoskupení MERCOSUR a CAN, sa EÚ snaží predovšetkým o presadzovanie noriem, ktoré sa týkajú ekonomického sektora. Cieľom EÚ v tomto regióne je uzavretie komplexných

⁹ Diplomatické zastúpenia EÚ pôsobiace v nečlenských štátoch a pri medzinárodných organizáciách.

obchodných dohôd, no objavuje sa viacero prekážok, ktoré sú v rozpore so základnými hodnotami a normami EÚ, ako napríklad existencia právneho štátu, či **nedostatočné kroky pri ochrane životného prostredia**. (Nadibaidze, 2020)

Šírenie noriem a hodnôt voči ostatným integračným regionálnym zoskupeniam prinieslo aj neočakávaný účinok pôsobenia EÚ za jej hranicami, kedy ju jednotlivé integračné zoskupenia začali imitovať. Nepriamy mechanizmus napodobňovania sa najlepšie prejavuje v tom, aký vplyv má model EÚ na budovanie regionálnych inštitúcií a hospodársku integráciu, v rámci ostatných regionálnych integračných zoskupení. (Börzel, Risse, 2009) EÚ priamo nepodporovala, ani nevyvolala kreovanie žiadnych regionálnych integračných zoskupení. Všetky tieto zoskupenia sa snažili, poprípade sa snažia napodobniť integračné procesy, ktoré už v EÚ dávno predtým prebehli, inšpirovali sa nimi pre zlepšenie vlastného fungovania, EÚ považujú za ideálny modelový vzor pre svoje úspešné napredovanie.

1.4 Prijímanie hodnôt a noriem EÚ zo strany dotknutých aktérov

Kandidátske štáty predstavujú prípad najefektívnejšieho prijímania vyššie popísaných európskych hodnôt a noriem. Primárnym dôvodom je fakt, že štáty spadajúce do tejto skupiny sa rozhodli dobrovoľne, bez cudzieho nátlaku vstúpiť do EÚ, pričom ráтали s povinnosťou prevzatia už známych noriem a hodnôt ako obligatórnych kritérií pre vstup do zoskupenia. Ľahšie sa normy prijímajú v štátoch, kde je vnútropolitická situácia stabilnejšia, pričom aktuálne politické špičky musia byť naklonené hlbšej integrácii ich štátu do EÚ. V stabilnejších podmienkach dochádza k jednoduchšej aplikácii hodnôt a noriem zo strany kandidátskych štátov, keďže je možné zachovávať primeranú kontinuitu ich presadzovania vo vnútroštátnych podmienkach. Hoci sa náklady na členstvo v EÚ môžu javiť ako vysoké, možné výhody plynúce z členstva v EÚ ich značne prevyšujú, čo dokumentuje snaha o hlbšiu integráciu vo veľkom množstve štátov od čias etablovania samotnej EÚ, rovnako aj v prípade jej predchodcov¹⁰.

Momentálne sa šírenie hodnôt a noriem zo strany EÚ sústreďa na priestor západného Balkánu, kde ich prijímanie neprebíha jednotne. Väčšina potenciálnych budúcich členov má problém s prijatím politických kritérií oprávnenosti na členstvo, keďže sa u nich objavuje problém s dodržiavaním princípov demokracie a právneho štátu, korupcia, či organizovaný zločin. Problém prevziať politické hodnoty a normy majú štáty ako Severné

¹⁰ Európskeho hospodárskeho spoločenstva a Európskeho spoločenstva uhlia a ocele

Macedónsko, Srbsko a Albánsko, čo bráni ich úspešnej integrácii do štruktúr EÚ. Nedostatky pri prijímaní finančných pravidiel vykazuje Čierna Hora, kde najskôr musí nastať zosúladenie finančných a rozpočtových ustanovení s pravidlami EÚ. (European Commission)

Hlavnou prekážkou účinnej podmienenosti v regióne kandidátskych štátoch sú domáce politické náklady na dosiahnutie súladu s požadovanými podmienkami. Pokiaľ ide o liberálno-demokratickú podmienenosť, tieto požiadavky sa ukázali ako neprijateľné pre režimy, ktoré si chceli zachovať nedemokratické inštitúcie a autoritárske postupy, pri týchto typoch režimov nepomáha ani vierohodná a atraktívna ponuka členstva v EÚ. Ďalšou veľkou prekážkou sa ukazujú byť problémy s národnou identitou, a to buď porušovaním práv menšín, alebo etnickými konfliktami. (Sedelmeier, 2017)

Štáty susedstva prijímajú hodnoty a normy EÚ iba vtedy, ak sú ich zisky vyššie ako straty, takmer nikdy nie naopak, aj to zväčša iba v konkrétnych sektoroch. Štáty spadajúce pod ENP využívajú prijímanie pravidiel na stabilizáciu svojej vnútornej situácie, pre nestabilné prostredie je výhodné nadviazať interakcie so stabilným aktérom v blízkosti, toho pre nich predstavuje práve EÚ. (Sedelmeier, 2017) Štáty susedstva sa tak socializujú, teda stotožňujú s európskymi normami, pomocou učenia sa si normy osvojujú, čo im dopomáha k zisku vyššej úrovne rozvoja a udržateľnosti.

Nedostatky prijímania pravidiel v rámci regiónu susedstva sa prejavujú vo vylúčení niektorých sektorov ako je napríklad poľnohospodárstvo, pretože v nich majú štáty susedstva vo vzťahu k EÚ istú konkurenčnú výhodu. EÚ navyše konkuruje v oblasti východnej Európy ďalší silný aktér - Ruská federácia. Rovnaký stav je pozorovateľný aj v rámci Únie pre Stredomorie, kde sa len tiež veľmi ťažko dosahuje stabilita za hranicami aktérov, spadajúcich pod túto iniciatívu. Výsledkom je stav, kedy štáty susedstva efektívne prijímajú európske normy a hodnoty iba vtedy, ak sú cieľový aktéri viac závislí od EÚ, ako od iných aktérov, prípadne ak domáce náklady na zmeny nie sú vyššie ako potenciálne zisky zo vzájomnej medziregionálnej spolupráce. (Jaonnin, 2021; Zajac 2014)

OECD a jej členské štáty prijímajú európske hodnoty a normy na základe mechanizmu externalizácie, keďže tie sa chcú vyhnúť možným stratám, ktoré by vznikli ignorovaním ich akceptovania. Možno hodnotiť, že na pôde medzinárodnej organizácie OECD dochádza k prijímaniu noriem a hodnôt z viacerých dôvodov. Prvým je stav, kedy predstavujú členské štáty takmer 2/3 členskej základne celej organizácie, čo im dáva priestor k ovplyvňovaniu ostatných členov, čím je na týchto aktérov vyvíjaný značný tlak k ich prijímaniu. Druhým dôvodom prijímania

je spoločná rezonancia vyznávania podobných hodnôt a ekonomických noriem, naprieč všetkých členských štátov OECD, kedy členovia sami aktívne pristupujú k ich zdieľaniu, čo uľahčuje vyjednávanie spoločných dohôd. Rovnako je tomu pri presadzovaní spoločných pozícií. Tretím dôvodom je fakt, že normy sa akceptujú zväčša v konkrétnych sektoroch, ktoré vyhovujú čo najväčšiemu počtu aktérov účastných na spoločných rokovaníach, čo vedie k zjednodušeniu koordinácie na úrovni medzinárodnej organizácie ako celku.

Členské štáty OECD dobrovoľne modifikujú pravidlá na svojej vnútornej úrovni tak, aby boli zlučiteľné s pravidlami samotnej EÚ, keďže majú záujem o vyššiu účasť v rámci vzájomného obchodu. Prijímanie noriem a hodnôt je vykonávané s vídiou prekonania ekonomického protekcionizmu, odstraňovania obchodných bariér a colných poplatkov, rovnako tak nastavovania referenčných štandardov pri formovaní všeobecných pravidiel globálneho trhu. Dotknutí štátni aktéri sa v dohodách zavazujú k dodržiavaniu hodnôt demokracie, právneho štátu a zabezpečeniu základných ľudských slobôd, tým zdieľajú základné hodnotové piliere EÚ. Do dvojstranných dohôd sú pretavované normy ako zákaz detskej práce, boj proti klimatickej zmene, ochrana biodiverzity, obmedzenie nelegálnej práce a zákazu vykorisťovania obyvateľov. Stanovené pravidlá v rámci dvojstranných obchodných dohôd boli ochotné akceptovať štáty ako napríklad Japonsko, Turecko a Mexiko, čo ilustruje rozmanitosť interakcií EÚ naprieč všetkých regiónov sveta. (Global Europe; Európska rada/Rada EÚ)

Regionálne integračné zoskupenia prijímajú normy a hodnoty EÚ z dôvodu vidiny zisku stabilného partnera, čo im umožní zlepšenú koordináciu ich interného smerovania. Prijímanie konkrétnych noriem a hodnôt závisí od úrovne interakcií, ako aj od konkrétnej geografickej lokácie daného integračného zoskupenia. V rámci partnerstva EÚ-ASEAN dochádza k ich prijímaniu z dôvodu, že sa členovia ASEAN hlásia k obdobným hodnotám ako EÚ, a to multilateralizmu, voľnému obchodu a poriadku založenému na pravidlách, ako aj k ochrane životného prostredia. (Delegation of the European Union, 2016) Africká únia akceptuje normy a hodnoty EÚ, keďže jej majú napomôcť k stabilizácii domáceho prostredia v rámci afrického kontinentu, ako aj k možnému dlhodobému udržateľnému rozvoju. (African Union) Integračné zoskupenia z priestoru južnej Ameriky prijímajú predovšetkým ekonomické normy s cieľom vyššej účasti na spoločnom trhu EÚ, čo dokumentujú rokovania o komplexnej obchodnej dohode medzi EÚ a zoskupením MERCOSUR. (Nadibaidze, 2020)

Efektívne prijímanie noriem a hodnôt zo strany regionálnych integračných zoskupení má taktiež súvislosť s už spomínanou imitáciou, kedy sú

pozorovateľné snahy zoskupení o kopírovanie vybraných elementov európskeho integračného procesu. V praxi však úplná imitácia EÚ zatiaľ nebola ani zďaleka dosiahnutá. Môžu za to tradície a zvyklosti štátov, ako aj ich neochota odovzdávať väčšie množstvo kompetencií na nadnárodnú úroveň. Z tohto dôvodu mnohé inštitúcie, ktoré majú rovnaké pomenovania aj v rámci iných integračných zoskupení, ako napríklad komisia, rada, súd, prípadne parlament, vykonávajú diametrálne odlišné funkcie, ako tomu je v priestore EÚ. (Börzel, Risse, 2009) Najvýraznejším príkladom imitácie je Africká únia, tá prispôbila už svoj názov po vzore EÚ, rovnako sa snaží o budovanie nadnárodných inštitúcií. Jej snahy o politické smerovanie sú veľmi podobné tým, aké mala pri svojich začiatkoch samotná EÚ.

1.5 Prognóza vývoja fenoménu šírenia hodnôt a noriem EÚ do nasledujúcich rokov

V nasledujúcich rokoch sa neočakáva stav, kedy by došlo k rozšíreniu EÚ o nové členské štáty, čo sa dotkne aj trendu šírenia hodnôt a noriem v rámci skupiny kandidátskych štátov. Skôr ako začne EÚ prijímať nových členov, bude nutné pristúpiť k stabilizácii vnútornej situácie, ktorá sa borí s rastúcimi tendenciami euroskepticizmu. K problémom prispelo aj vystúpenie Spojeného kráľovstva, rovnako aj neochota zjednotenia pri prijímaní kľúčových rozhodnutí. Na prijímanie hodnôt a noriem zo strany kandidátov môže negatívne vplyvať fakt, kedy niektoré členské štáty zablokujú pokračovanie v prístupových rokovaníach, napríklad ako tomu bolo v prípade Bulharska pri zablokovaní rokovaní voči Severnému Macedónsku. (Donceel, 2021) Nepripravenosť EÚ na prijatie nových členov môže prispieť k spomaleniu akceptácií noriem zo strany kandidátskych štátov, keďže tým nebude poskytnutá vidina členstva v dohľadnej dobe. Na základe tohto možno konštatovať, že zrejme budeme svedkami stavu, kedy kandidátske štáty budú ťažšie prijímať pravidlá EÚ, keďže interné problémy EÚ a možnosť pozastavenia prístupových rokovaní zo strany čo i len jedného štátu, znižujú jej atraktivitu pre plnú integráciu potrebných prístupových kritérií.

Šírenie noriem a hodnôt sa v rámci štátov susedstva bude odohrávať predovšetkým s akcentom na geopolitické záujmy EÚ. EÚ sa prostredníctvom ENP bude zameriavať na šírenie svojich hodnôt a noriem v rámci Východného partnerstva, Únia pre Stredozemie sa zrejme dostane na druhú koľaj. V rámci vzťahu EÚ - Stredomorie boli identifikované ako prioritné sektory spolupráce: posilnenie odolnosti, mier a bezpečnosť, ochrana klímy a životného prostredia, prispievanie k trvalo udržateľnému rozvoju, zelená ekonomika, digitálna

transformácia a civilná ochrana, čo predstavuje viac menej „soft“ hodnoty, ak to porovnáme s pôsobením voči štátom východnej Európy a Zakaukazska. (Eur-lex, 2021) Prioritizáciu Východného partnerstva naznačil už na jar 2020 dokument *Politika Východného partnerstva po roku 2020: Posilnenie odolnosti*, kde bolo zadefinovaných päť základných priorít vonkajšieho pôsobenia k štátom ležiacich na východ od vonkajších hraníc EÚ. (Rada EÚ)

Zlomový moment nastal 24. februára 2022, kedy došlo k ruskej invázii na územie Ukrajiny, čo posilnilo pro-európske smerovanie štátov Východného partnerstva.¹¹ K zrýchleniu akceptácie noriem a hodnôt došlo najmä na Ukrajine a v Moldavsku, ktorým sa dokonca podarilo v júni 2022 získať status kandidátov. O dosiahnutie statusu kandidáta sa usiluje aj Gruzínsko. (Brzozowski, 2022) Vychádzajúc z aktuálnej situácie tak bude v najbližšom období cieľom vonkajšieho pôsobenia prispieť k zastabilizovaniu bezpečnostnej a politickej situácie v štátoch Východného partnerstva, ktoré čoraz viac avizujú zblížovanie smerom k EÚ. Štáty Východného partnerstva usilujúce sa o členstvo začnú normy a hodnoty akceptovať ako konkrétne podmienky pre vstup do EÚ. Nebude už možné sústrediť sa len na vybrané oblasti, z ktorých by mali najväčšie výhody. Nutné bude zaoberať sa potrebným zosúlaďovaním spoločných pravidiel vo všetkých negociačných kapitolách, čo znamená prechod z mechanizmu socializácie na ten vykazujúci podmienenosť. Dokonca môžeme byť svedkami stavu, kedy v štátoch Východného partnerstva, usilujúcich sa priamo o členstvo, prebehne rezonancia s európskymi hodnotami a normami výraznejšie ako tomu je v priestore západného Balkánu.

Čo sa týka členských štátov organizácie OECD, tam pravdepodobne bude pokračovať trend dojednávania dvojstranných obchodných dohôd, do ktorých budú automaticky zasadzované normy a hodnoty EÚ. Momentálne prebiehajú rokovania o dohode ohľadom voľného obchodu medzi EÚ na jednej strane, na druhej strane sú to Austrália a Nový Zéland. (Európska rada/Rada EÚ) Oba štáty sú pre EÚ významnými obchodnými partnermi, rovnako obaja aktéri predstavujú vyspelé demokratické štáty, ktoré zdieľajú totožné hodnoty a normy, ako je tomu v rámci EÚ, čo predznamenáva jednoduchšiu implementáciu požiadaviek zo strany EÚ. Aktuálne sa vedú aj rokovania o modernizácii už existujúcej obchodnej dohody medzi EÚ a Čile, kde EÚ presadzuje doplnenie pasáží

¹¹ Samozrejme okrem Bieloruska, ktorému bola v júni 2021 pozastavená účasť vo Východnom partnerstve. Aktuálne sú na Bielorusko uvalené sankcie z dôvodu podpory ruskej agresie voči Ukrajine.

tykajúcich sa predovšetkým sociálnej inklúzie a environmentálnej udržateľnosti. (Hernandéz, 2022) Z uvedeného tak možno konštatovať pokračujúci trend zasadzovania noriem a dohôd do dvojstranných, prípadne komplexných obchodných dohôd, čo len dokumentuje snahu EÚ posilňovať pozíciu v priestore globálneho hospodárstva. V rámci obchodných dohôd bude do budúcnosti zaujímavé sledovať aj normy ohľadom potravinovej suverenity, ochrany domácich podnikov, ako aj transparentnosti pri rokovaniach, keďže tie sa ukázali ako hlavné prekážky na vyjednanie obchodnej dohody medzi USA a EÚ, známej pod skratkou TTIP.

Čo sa týka regionálnych integračných zoskupení, tam sa pozornosť vonkajšieho pôsobenia EÚ bude zameriavať predovšetkým na Africkú úniu a zoskupenie MERCOSUR. Momentálne sa javí africký kontinent ako jedna zo sfér záujmu EÚ v sektore vonkajšej činnosti, pričom do oblasti afrického kontinentu smerujú obrovské investície, ktoré majú za úlohu zlepšiť úroveň vzdelania, vedy a technológií. Snahou EÚ je podporiť hodnoty ako mier, ochrana ľudských práv a zaistenie stabilnejšieho politického prostredia. Rovnako z geopolitického hľadiska sa EÚ snaží oslabiť vplyv Číny, ktorá masívne investuje do výstavby infraštruktúry v jednotlivých štátoch Afriky. (Lau, Moens, 2022) Juhoamerický obchodný blok MERCOSUR¹² a EÚ sú momentálne v štádiu dojednávania komplexnej obchodnej dohody. Dojednanie dohody však brzdi problém s dodržiavaním základných hodnôt EÚ, konkrétne ľudských práv a princípov právneho štátu, čím je podmienený podpis a následná ratifikácia obchodnej dohody. Rovnako sa viacero členských štátov EÚ obáva negatívnych dopadov na životné prostredie, ktorého ochranu tiež považujú za jednu zo svojich kľúčových hodnôt. (Spring, 2022) V najbližších rokoch tak bude pokračovať už nastolený trend zo strany EÚ smerujúci k posilňovaniu medziregionálnych spoluprác. Integračné zoskupenia budú aktívne pristupovať k podmienkam nastolených EÚ s cieľom udržania si silného a stabilného partnera. Na druhej strane EÚ bude aktívne rozvíjať svoje vonkajšie pôsobenie voči regionálnym zoskupeniam s vidinou rozšírenia vplyvu do odľahlejších regiónov.

Záver

Samotné šírenie hodnôt a noriem EÚ je špecifickým fenoménom, ktorý nemá v podmienkach globálneho politického priestoru obdobu. Žiadny iný produkt/dôsledok regionalizmu nevykazuje tak silné interregionálne vzťahy ako

¹² Členskými štátmi zoskupenia MERCOSUR sú Argentína, Brazília, Paraguaj a Uruguaj

práve EÚ, čo jej efektívne umožňuje šíriť svoje hodnoty a normy voči veľkému množstvu rozličných aktérov. Práve medziregionálne interakcie sú v podmienkach EÚ vhodným nástrojom na presadzovanie cieľov v oblasti vonkajších vzťahov, keďže sú vo veľkej miere normy a hodnoty šírené koordinovane, na základe rozhodnutí prijatých na centrálnej nadnárodnej úrovni. Široký rozsah a inštitucionalizovaná forma vonkajšieho pôsobenia nadnárodnej organizácie dokumentuje snahu aktívneho vystupovania za svojimi vonkajšími hranicami, čo automaticky prispieva k posilňovaniu geopolitickej pozície, kde EÚ predstavuje aktéra so širokým globálnym dosahom. Export noriem a hodnôt EÚ smerom k čo najširšiemu spektru regiónov len dokumentuje snahu interagovať s čo najrozmanitejším portfóliom aktérov, rovnako tak zabezpečiť si svoju „prítomnosť“ v širokom spektre regiónov sveta. EÚ je tak mnohými aktérmi považovaná za stabilného a výkonnostne silného partnera, s ktorým sa oplatí inštitucionalizovať vzťahy, aj za cenu preberania stanovených európskych noriem a hodnôt.

Pozorovateľné sú aj odlišnosti v rámci princípov a mechanizmov šírenia, a to predovšetkým v závislosti od intenzity interakcií a geografickej lokácie určených aktérov. V štátoch so statusom kandidáta vychádza základný princíp šírenia hodnôt a noriem EÚ z mechanizmu, prostredníctvom ktorého EÚ ustanoví svoje hodnoty a normy ako konkrétne podmienky, tie ich prijímajú s vidinou členstva v európskom integračnom zoskupení. V regióne susedstva sú európske normy a hodnoty šírené prostredníctvom socializačného mechanizmu, kedy EÚ presvedča aktérov o výhodách, tí ich akceptujú s vidinou zisku stabilného partnera. Šírenie európskych noriem a hodnôt externalizáciou je typické v rámci interakcií EÚ, spoločne s ekonomicky vyspelými členskými štátmi OECD. EÚ sa snaží svoje pravidla šíriť tak, že ich ustanoví ako konkrétne podmienky, ktorými podmieňuje podpis a ratifikáciu obchodných dohôd. V rovine regionálnych integračných zoskupení sa EÚ zameriava na šírenie hodnôt a noriem ohľadom ekonomiky a udržateľného rozvoja, rovnako kladie akcent na dodržiavanie ľudských práv, demokracie a princípov právneho štátu. Vonkajšie pôsobenie EÚ sa tak javí kontinuálne, rozsahom pokrýva všetky geostrategické regióny, v rámci nich široké spektrum aktérov, ktorí jeho akceptovaním posilňujú legitimitu a rozsah pôsobenia EÚ na medzinárodnej scéne.

Trend šírenia hodnôt a noriem zo strany EÚ bude do budúcnosti do značnej miery ovplyvňovaný aj dynamikou premien v globálnom prostredí, na ktorú musia jednotliví aktéri byť schopní promptne reagovať, pokiaľ budú mať záujem udržať si svoje stávajúce pozície. Na základe tohto budú vysoké nároky kladené aj na

samotnú EÚ, tá bude musieť svoje vonkajšie pôsobenie orientovať na základe aktuálneho vývoja, keďže sa lídri EÚ usilujú o posilnenie účasti integračného priestoru pri riešení aktuálnych globálnych problémov a bezpečnostných výziev.

Literatúra:

- AFRICAN UNION. *The Africa-EU Partnership*. [online]. Dostupné na internete: <<https://africa-eu-partnership.org/en/partnership-and-joint-africa-eu-strategy>>.
- AMBLER, M. 2014. *Inerregionalizmus ve vnějších vztazích Evropské unie*. Vysoká škola ekonomická v Praze. [online]. Dostupné na internete: <<https://theses.cz/id/ggnfzy/?lang=en>>.
- BACH, D. 2007. *The European regulatory state and global public policy: micro-institutions, macro-influence*. In *Journal of European Public Policy*, s. 827 - 846. ISSN 1466-4429. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1080/13501760701497659>>.
- BENEŠOVÁ, J. 2010. *Interregionalizmus: Progresivní dimenze vnějších vztahů EU*. In *Global politics: časopis pro politiku a mezinárodní vztahy*. [online]. Dostupné na internete: <<http://www.globalpolitics.cz/zamereno-na-eu/interregionalizmus-progresivni-dimenze-vnejsich-vztahu-eu>>.
- BÖRZEL, T. – RISSE, T. 2009. *Diffusing (inter-) regionalism: the EU as a model of regional integration*. (KFG Working Paper Series, 7). Berlin: Freie Universität Berlin, FB Politik- und Sozialwissenschaften, Otto-Suhr-Institut für Politikwissenschaft Kolleg-Forscherguppe "The Transformative Power of Europe".
- CAMERON, F. 2010. *The European Union as a Model for Regional Integration*. Working Paper- Council on Foreign Relations. International Institutions and Global Governance program.
- CARMONA, F. – JONGBERG, K – TRAPOUZANLIS CH. 2021. *The European Neighbourhood Policy*. Dostupné na internete: <<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/170/the-european-neighbourhood-policy>>.
- DELEGATION OF THE EUROPEAN UNION. 2016. *ASEAN and the EU*. [online]. Dostupné na internete: <https://eeas.europa.eu/delegations/indonesia_en/906/ASEAN>.
- DOIDGE, M. 2014. *Interregionalism and the European Union: Conceptualising Group-to Group Relations*. In F. Baert, T. Scaramagli and F. Söderbaum (eds.), *Intersecting Interregionalism; Regions, Slobal Governance and the EU*.

- Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1007/978-94-007-7566-4_3>.
- DONCEEL, H. 2021. *European Week With Bnr: Bulgarian Veto To North Macedonia's EU Accession*. [online]. Dostupné na internete: <<https://euranetplus-inside.eu/european-week-with-bnr-bulgarian-veto-to-north-macedonias-eu-accession/>>.
- EU NEIGHBOURS. *Policy*. [online]. Dostupné na: <<https://www.euneighbours.eu/en/policy>>.
- EUR-LEX. 2021. *Renewed partnership with the Southern Neighbourhood A new Agenda for the Mediterranean*. [online]. Dostupné na internete: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=JOIN%3A2021%3A2%3AFIN>>.
- EUROPEAN COMMISSION. *Candidate Countries and Potential Candidates*. [online]. Dostupné na internete: <<https://ec.europa.eu/environment/enlarg/candidates.htm>>.
- EURÓPSKA RADA/ RADA EÚ. *Obchodné dohody EÚ*. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/trade-policy/trade-agreements/>>.
- GLOBAL EUROPE. *The value of free and fair trade: Principles and values*. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.consilium.europa.eu/en/eu-free-trade/#group-Principles-and-values-wkN9IQ72ES>>.
- HACKENESCH, CH. 2016. *Good Governance in EU External Relations*. Paper requested by European Parliament, Committee of Development.
- HERNANDEZ, B. 2022. *Modernising the EU-Chile Association Agreement: strengthening an alliance for social inclusion and environmental sustainability*, Documentos de Trabajo, Occasional paper FC/EU-LAC (5) en, Madrid, Fundación Carolina/Fundación EU-LAC.
- JAONNIN, P. 2021. *The Eastern Partnership, between resilience and interference*. [online]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.33960/issn-e.1885-9119.DTFF05en>>.
- KADDOUS, CH. 2015. *The European Union in International Organisations and Global Governance*. Oxford: Hart Publishing, 2015. 279 s. ISBN 978-1-84946-700-1.
- KRATOCHVÍL, P. a kol. 2006. *The European and Its Neighbourhood: Policies, Problems and Priorities*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2006. 100 s. ISBN 80-86506-56-8.
- LABASTIE, C – WRIGHT, G. 2022. *An Institut Moutaigne explainer: EU enlargement*. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.institutmontaigne.org/en/analysis/institut-montaigne-explainer>>

- eu-enlargement>.
- LAVANEX, S. 2004. *EU external governance in 'wider Europe'*. [online]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1080/1350176042000248098>>.
- LAVANEX, S. 2011. *Concentric circles of flexible EUropean integration: A typology of EU external governance relations*. [online]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1057/cep.2011.7>>.
- LAVANEX, S. – SCHIMMELFENNIG, F. 2009. *EU rules beyond EU borders: theorizing external governance in European politics*. In *Journal of European Public Policy*, s. 791- 812. ISSN 1466-4429. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1080/13501760903087696>>.
- LAU, S. – MOENS, B. 2022. *EU tempts Africa away from Chinese influence*. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.politico.eu/article/eu-tempts-africa-away-from-chinese-influence/>>.
- LAVANEX, S- SCHIMMELFENNIG, F. 2010. *EU External Governance*. New York: Taylor and Francis, 2010. 155 s. ISBN 978-0-415-56750-3.
- NADIBAI DZE, A. 2020. *The Uncertain Future of the EU-Mercosur Trade Agreement*. [online]. Dostupné na internete: <<https://globalriskinsights.com/2020/12/the-uncertain-future-of-the-eu-mercosur-trade-agreement/>>.
- OECDa. *Member Countries and Partners*. [online]. Dostupné na internete: <<http://www.oecd.org/about/members-and-partners/>>.
- OECDb. *European Union and the OECD*. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.oecd.org/eu/european-union-and-oecd.htm>>.
- OLSEN, J. P. 2016. *The Many Faces of Europeanization*. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.scribd.com/document/77253745/J-olsen-the-Many-Faces-of-Europeanization>>.
- RADA EÚ. *Politika Východného partnerstva po roku 2020: Rada schválila závery*. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.consilium.europa.eu/sk/press/press-releases/2020/05/11/eastern-partnership-policy-beyond-2020-council-approves-conclusions/>>.
- ROLOFF, R. 2005. *Interregionalism in Theoretical perspective*. In HÄNGEL, H. – ROLOFF, R. – RUELAND, J. eds. *Interregionalism and International Relations*. [online]. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/289262735_Interregionalism_and_international_relations>.

- ROSAMOND, B. 2005. *Conceptualizing the EU Model of Governance in World Politics*. [online]. Dostupné na internete: <http://wrap.warwick.ac.uk/1098/1/WRAP_Rosamond_9570885-150709-rosamond_efar_05.pdf>.
- RUDOLFF, B – LAURER, M. 2016. *The EU as global trade and investment actor – The times they are achanging!*. [online]. Dostupné na internete: <https://www.swp-berlin.org/publications/products/arbeitspapiere/IO_trade_EU.pdf>.
- RÝSOVÁ, L. a kol. 2018. *Introduction to European Integration*. Banská Bystrica: Belianum, 2018. 114 s. ISBN 978-80-557-1398-4.
- SEDELMEIER, F. 2005. *The Impact of the EU on the Accession Countries*. [online]. Dostupné na internete: <<https://cadmus.eui.eu/handle/1814/3519>>.
- SEDELMEIER, F. 2017. *The Europeanization of Eastern Europe: the External Incentives Model Revisited*. Paper for the JMF@25 conference.
- SÖDERBAUM, F. 2016. *Rethinking Regionalism*. [online]. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/298788969_Rethinking_Regionalism>.
- Zmluva o Európskej únii. 1992. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.nrsr.sk/web/?SectionId=21>>.
- SÖDERBAUM, F. a kol., 2014. *Intersecting Interregionalism. Regions, Global Governance and the EU*. [online]. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/259580409_Intersecting_Interregionalism_Regions_Global_Governance_and_the_EU>.
- SPRING, J. 2022. *EU-Mercosur trade deal to clear environmental hurdles this year, EU commissioner says*. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.reuters.com/business/environment/eu-mercoshur-trade-deal-clear-environmental-hurdles-this-year-eu-commissioner-2022-05-02/>>.
- WESSELINK, E. – BOSCHMA, R. 2016. *European Neighbourhood Policy: History, Structure, and Implemented Policy Measures*. [online]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1111/tesg.12207>>.
- ZAJAC, J. 2014. *European Union Policy in the Mediterranean: An International Roles Theory Approach*. [online]. Dostupné na internete: <<https://wnpism.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2019/08/European-Union-Policy.pdf>>.